

Rojenica.

Spisal Janko Kersnik.

ori v gozdu v temnem zatišji pod veliko skalo, tam vam je krasno. Krog in krog stoji mnogo starih dreves, hrastov in smrek, nekoliko košatih jelk, in skalo je zasedla debela, okorna bukev.

Tam je bil časih čuden pogovor, posebno na večer, kadar je hladen piš potegnil skozi veje; poslušat sem hodil tja ter smijal se robotim dovtipom starikavega, razzeblega hrasta, kateri je s kosmato, z mahom obrasteno vejo poskušal božati vitko jelko poleg sebe. Upogala se je sem ter tja, in če se je na lahko presukala v stran, zahrščalo je gori po na pol suhi hrastovi veji; začulo se je, kakor bi hromi starec zajčal od bolečin, in po drugi družbi okoli šlo je šumenje, zlobnemu smehu podobno. Da, da, — smijali so se okornemu, zaljubljenemu starcu, in ta jim je potem s kosmatimi dovtipi odgovarjal. Celo debela bukev na skali se je namuzala, toda zavist in ljubosumnja jej ni pustila dobre volje.

„Náte se bom zvrnila, in če tudi poginem, ti svetohlinska baba,“ sikala je bukev, zagrozivša se jelki. „O le čakaj, če skočim raz skalo, opraskala ti bom tvojo gladko kožo, in nekoliko las ti bom tudi porovala, ti ošabnica prilizljiva!“

In stala je res nekako grozeče na skali. To bode polom, kadar se bo zavalila doli, in srečna bo jelka, ako bode dala samo malo kože in nekoliko vej.

Pa bukev stoji trdno prirastena na skalo, jelki se ni brigati za njeno jezo. Zato se je tudi mirno hrastovih objemov otresala: le kvišku, kvišku je hrepenela.

Blizu nje, iz skalne razpokline pa je bil pognal leskov grm. Skoro po tleh se je plazil, pa nekaj tankih šibin je vender le poganjal kvišku.

Jedna med njimi je bila posebno krepko in visoko pognala, tako da so mali sosedje tudi pozorni postali.

„To bo kaj posebnega,“ dejal je rudečebarveni lusnec, ki je rastel na bukveni koreniki. „Zakaj pač mi ne moremo tako kvišku?“ In jezno se je še bolj prijel in zajedel v materino koreniko.

„Bo, bo!“ prikimal je bližnji pritlikavi borovec; revež je bil skrivljen in pohabljen; lezel je že skoro v zemljo. „To bo kaj posebnega,“ pritrdil je ter hotel prerokovati, kakor to radi store stari ljudje.

„Kaj bo neki?“ ogласi se od druge strani z zaničljivim posmehom star dren. Marsikoga sem že videl rasti in rasti in hrepeneti kvišku, pa s tál vender ni mogel. Tedaj stoprav, ko so ga posekali! In pa še ta ubogi pritlikavec, — kaj bo to ječavo revše? Otroke bodo strašili ž njim.“

„Imeniten bo postal!“ oporekal je borovec ter poskusil oblastno gugati se. Toda preokoren je bil.

Stari dren pa se je zaničljivo smijal. — Prišla je druga pomlad, in ž njo Velika noč. Vaški pastir je delal otrokom butare, da jih ponesó cvetno nedeljo v cerkev, in lazil je po gozdu iskat in rezat drobnih šibin.

Tudi tja pod skalo je prišel, in radovedno, celo strahoma so ga gledala drevesa. Dren se je, v svesti si svojega trdega života, malo zlobno namuzal, pa borovec se je skoro prestrašil. Pastir je nosil oster nož v roki.

Celo velika, košata jelka je za trenutek pozorna postala. In glej, pastir si je izbral ono lepo, vitko leskovo šibino ter jo odrezal. Borovec je na tihem zaječal, dren se je še vedno smijal, po gostih, temnih jelkinih vejah pa je šlo nekaj, kakor globoki, tihi vzdih, pa le za trenutek, potem pa je kraljica dreves majala zopet ponosno svoj vrhunec nad nizkimi sosedi.

Kopôrčev Jurijca je bil izpolnil prav štirideseto leto, ko mu je oče umrl; to je bil v vsem dosedanem njegovem življenji najvažnejši, najpomembnejši dogodek, razven onega, ko se je bil, star komaj dvajset let, udeležil hudega tepeža v hribovski vasi.

Tedaj so ga bili za nekoliko mesecev zaprli, kajti jeden njegovih nasprotnikov je bil odnesel počeno čepinjo — pa naposled je bil vender okrevat. Ko se je bil pa Jurijca vrnil iz zapore domov, vzal je njegov oče debel cepec v roke ter je po svoje kaznoval sina; pretepel ga je, da je ubogi Jurijca tri dni na kozolci v senu ležal in stokal. Potem je šel zopet očetu pomagat pri delu; bilo je prav ob žetvi.

Z očetom pa dolgo, dolgo nista govorila, akopram sta bila sama na domu in skoro vedno skupaj. Mati Jurijčeva je bila že zdavna pod zemljo, brata in sestre ni imel; stara gostija, stanujoča pri Kapôrci, oskrbovala je najnujnejše gospodinstvo.

Jurijca je potem le po redkem kam v vas hodil; fantov in tepeža se ni bal, toda starega svojega, in le-ta je bil pač korenjak, da se treh ni ustrašil.

Jedenkrat pa je prišla Jurijci nova misel v glavo, a nosil jo je dolgo, dolgo v srci in že skoro na jeziku; napósled se je vendar iznebil. Star je bil tedaj okoli trideset, a oče njegov skoro šestdeset let.

Bilo je po zimi, pred pustom.

Stari je po večerji zlezel za peč ter legel na kožuh, in Jurijca je sedel v kotu za mizo ter užigal pipo.

„Lazarjevi so šli denes na ogled,“ dejal je ter vlekel silno tobakov dim v sé.

Stari ni odgovoril.

„Štiri sto bo imela, pa jednega junca, tistega mavrastega,“ nadaljuje sin po kratkem molku.

„Lazar jih bo pač počasi štel,“ omeni sedaj oče ter se preobrne na svojem ležišči.

„Pravijo, da bo strije primaknil.“

„Če bo neumen.“

Nastal je zopet molk, in Jurijčev tobak navzlic vednemu užiganju ni hotel goreti.

„Oče!“ dejal je mladi na hip ter uprl oba komolca ob mizo.

„Kaj?“

„Jaz bi dejal, — kakih tri ali štiri sto bi se tudi dobilo.“

Stari ni črhnil besedice.

„Hiša je dobra, polje ni slabo, in nekaj živine imamo. Sivka bo drugi mesec storila.“

„Tisto bo za mesarja,“ deje Koporec ter globoko zazeva. Vedel je, kam meri sin.

„Oče,“ nadaljeval je Jurijca, in pogum mu je vedno bolj rasel; „jaz bi dejal, da bi bilo tudi prav za vse, ko bi se . . . oženil!“

Sam se je prestrašil zadnje besede; plunil je pod klop ter iztrkal svojo pipo.

Stari na peči se niti ganil ni, in tako sta zopet nekoliko časa molčala.

„Tisto smrečje boš jutri s hriba zvlekel!“ dejal je potem Koporec ter obrnil se v steno.

Jurijca pa je pihnil luč in odšel v hlev. Od tega večera z očetom o ženitvi nista več govorila.

Sedaj pa je umrl stari ter pustil Jurijci posestvo — malo sicer, pa vendar nezadolženo in dobro obdelano.

Tri mesece po očetovi smrti se je Jurijca res oženil; on je imel štirideset let, nevesta pa trideset, in štiristo goldinarjev dote. Stara gostija, — Urša jej je bilo ime, — ostala je v hiši.

Tri leta ni bilo posebnega dogodka v Jurijčevem življenji; čez tri leta pa je dobil sinka, in ker se je porodil na Sveti dan, krstili so ga za Štefana.

To je bil čuden dan očetu. Sam ni vedel, je li vesel, ali ne; pa vesel je bil, da nikdar tako. Hlapcu je velel, — kajti sedaj je imel že hlapca, — da naj izpije kozarec vina v krčmi na njegove stroške, in zvečer je šel sam v krčmo, kar se je sicer redko kedaj zgodilo. In tam je za vino dajal. Vračal se je pozno domov, — vesel in skrben, vse ob jednom, stopal pa je težko po snegu.

Tam v lisičjem gozdu se mu je nekaj čudnega pripetilo.

Obstati je moral na hip, kajti pred njim in ravno tam, kjer je bil ugledal malo prej visok, košat in s snegom pokrit grm, videl je visoko belo ženo, in groza ga je spreletela.

„Rojenica! To je Rojenica!“ šepetal je s težkim jezikom in zdelo se mu je, da ona odgovarja: „Da, jaz sem Rojenica! Vedi, Jurijca; tvoj sin — ta bo imeniten mož, in kadar bo umrl, sam cesar bo šel za njegovem pogrebu.“

Jurijca je strmel pred sé, a potem je taval dalje in družega dné se je vzbudil s težko glavo doma v hlevu na hlapčevi postelji.

Početkom ni vedel, se mu je li sanjalo o Rojenicah, kali? Domislil se je visokega borovega, s snegom pokritega grma, kateri se je bil na hip izpremenil v visoko, belo ženo — Rojenico; premišljal je sem ter tja, pa koncem je bil uverjen, da bo njegov Štefan še poseben, imeniten mož.

„Študirati mora!“ dejal je sam pri sebi, „za gospoda“ se ve da; kaj, ko bi bil še — škof?“

Zvrtelo se mu je skoro v glavi, — bodi si od veselja ali včerajšnjega pitja. —

V teku tedna se je oglasil pri Kopôrčevih vaški čednik Omahnež. Le ta je bil ob jednom tudi zagovarjalec, čarovnik; ljudi je zdravil in živino, in prerokoval je; časih je tudi tatove uganil.

Z dolgo palico v roki je prikorakal do Koporčeve hiše; palico je držal dve pedi pod vrhom ter jo visoko dvigal in daleč pred se postavljal.

„No, Jurijca, kaj pa je s tvojim sinom?“ dejal je oblastno ter vrgel prazno vrečo na klop pred peč.

„Zdrav je!“ odgovoril je oče.

V tem je mati z detetom vstopila.

„Res je,“ nadaljeval je Omahnež, in le za trenutek pogledal otroka. „Toda varuj ga! Vrbovih šib nareži in vtakni mu jih v zibel. Iz vrbe se hudič reži, pa varuje pred sovražnikom.“

„Gladeža sem mu že dala pod vzglavje!“ deje mati skrbno.

„S tistim ne bo niti vzveličan, niti najedel se, kar je vender prva potreba,“ oporeka Omahnež zaničljivo.

Jurijca se ni upal besede ziniti.

„Ali bo živel?“ vpraša čez nekoliko časa s plahim glasom, ko so vsi molčali.

„Pokaži fanta!“ veli Omahnež.

Pretipal je otroka ter posebno ogledal roki, čelo in ušesi. Potem je sedel zopet na klop, in nihče roditeljev se ga ni upal povprašati.

„Ali imaš kaj tobaka?“ deje prvi Omahnež ter izvleče pipo.

Jurijca mu ga naglo ponudi.

„Le vesel bodi, Jurijca; ta fant je vseh vreden, kar jih je v vasi in v fari.“

Ni treba omenjati, da se je tisti dan Omahnežu dobro godilo pri Kopôrčevih; in ko je odšel, odnesel je še nekaj poličev moke in kos zabele v vreči. —

Mali Štefan pa je postal res krepak dečko. Ko je bil malo odrastel, oče Jurijca ni pozabil Rojenice, niti Omahneževega prorokovanja; dal je dečka v mesto v šolo.

Kolikor je premogel, plačeval je zanj; vina si ni privoščil in mati si je pritrjavala, kar je mogla, da pošlje v mesto za Štefana.

Ta pa ni izpolnjeval, čemur sta se nadejala oče in mati o njem. Cez malo let je moral ostati doma; s šolo ni šlo več.

Jurijca se ni hudoval na sina, kajti trdne svoje nade še ni bil izgubil.

„Še cesar ga bo slavil!“ dejal je časih sam pri sebi in jedenkrat je v slabi uri tudi sosedu to svoje prepričanje razodel.

Šalili in smejali so se na vasi temu Kopôrčevemu domišljanju, toda njega to ni žalilo.

Štefan je znal brati in pisati in nemški se je bil naučil; v bližnjem trgu je bilo nekoliko uradov, in tja je spravil Jurijca svojega sina za pisarja.

„Boš videl, Jurijca, iz tvojega fanta bo še kaj,“ dejal je Omahnež večkrat, in Jurijca mu je veselo prikimal.

„Kar je za drevo rojeno, drži se drevesa; težka zemlja pa sama z lemeža leze,“ nadaljeval je stari čednik.

Vedel je, da ne govori zastonj.

Par let je zopet minulo, in ljudje na vasi niso več tako šaleč se gledali Kopôrčevega sina. Pisar pri uradu je časih imenitna osoba.

Toda Štefan je izpolnil dvajseto leto in vzeli so ga v vojake.

Mati je jokala in tarnala, oče pa je ponosno hodil okoli.

„Pokazal boš lahko, kaj znaš in veš!“ dejal je sinu ter dal odhajajočemu zadnja dva tolarja, katera je bil leta in leta hranil za posebno prilžnost. A ko je fant izginil doli za klancem, sédel je Jurijca nehoté na tnaló pred hlevom ter skrčil roke v pesti; pred se in gori kvišku proti jasnemu, jesenskemu nebu je zrl; — pa videl ni niti sinjega neba, — in ne pred seboj gole, le na posamičnih vejah še rumeno listje noseče jablane; — vse je bilo kakor v megli. Zvečer sta sedela z ženo dolgo, dolgo pri beli, javorjevi mizi; malo sta govorila. Še le, ko sta odmolila ter odpravljala se spat, omenil je Jurijca skoro veselo: „Le tiho bodi, naš Štefan bo še — kaj! Ali veš, kaj je govorila Rojenica o cesarji?“ — — — — —

Bilo je nekoliko mesecev pozneje, spomladi — na Dunaji.

Iz vojaške bolnice je korakalo malo krdelce vojakov in godba pred njimi; za njimi pa se je peljal mrtvaški voz. Pokopavali so prostaka, in razven jedinega častnika, ki je šel za vozom, in razven male kopice vojakov ni bilo pogrebca.

In ko so zavili iz tesne ulice na širok prostor, pripeljala se je po naključji mimo dvorska kočija. Visokostasen mož, vojaško opravljen je sedel v njej. Ko ugleda mrtvaški sprevod, ukaže kočijažu ustaviti; sam pa stopi z voza ter vojaško pozdravi sprevod.

Bil je cesar, ki je pozdravljal svojega mrtvega vojaka.

Oh, Rojenica, — Rojenica! —

Teden pozneje so zvedeli pri Kopôrčevih, da je Štefan umrl za vročnico.

„Sam cesar mu je salutiral“, pisal je tovariš Štefanov, ki je poročal to vest v domačo vas.

In kaj bi vam še pravil, kako je jokala mati!

In kaj bi vam pravil o Jurijci? Jokal se ni — toda kakšna je boleost onega, ki jej ne more dati duška v joku!

„Rojenica! Rojenica!“ vzdihoval je ter stiskal pesti. —

Stara sta postala — Jurijca in njegova žena; slabotna in betežna sta, bolj kakor bi morala biti po svojih letih. Rejenko sta v hišo vzela, in o prihodnjem predpustu morda jo bodeča na svoj dom omožila. Sama pa si bosta živež izgovorila — domá sicer, a vender le pri tujih ljudeh.

